A 124990

OBERSOVSZKY GYULA

Piros levelek

KISUJSÁG
KÖNYVEK

© Obersovszky Gyula, 1989

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001241934
A 124510
József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára SZEGED

Piros leveleim kibeszélései a kibeszélhetetlennek. Kétségbeesett termékei azoknak az időknek, melyekben a megnyilatkozás minden más formája elképzelhetetlen volt számomra. Barátaimnak mondtam el mindazt, amire mások nem tanúsítottak érdeklődést. Írtam Galsai Pongrácnak, aki azóta rég halott és írtam Gáli Józsefnek, aki már akkor halott volt, amikor írtam Neki. A sírgödörbe — a nagymarosi sírgödörbe — címeztem leveleimet és onnan címeztem vissza a válaszokat mozgásában erősen korlátozott barátom helyett. A világ legszebb, legtisztább levelei voltak ezek. Feloldó, megkönnyítő levelek. Mindent kibeszéltek a kibeszélhetetlenből.

Az itt közreadott két levél jóval későbbi keltezésű. Alig másfél éve irattak — ezt a személytelen fogalmazást, mintha csak a kor sugallta volna; ha mégis elviselem, mert legalább szép hangzású — már némileg erjedő, ám hangfekvésem befogadására még mindig képtelen társadalmi közegben.

Címzettjei ugyancsak barátaim. Egyikük, dr. Palotás János — egyébként a nagytekintélyű József Attila Gimnázium igazgatója — annyira fizikális köz-

vetlenségben az, hogy olykor még a gasztronomiális örömökben is osztozunk egy-egy illatokat párologtató bográcsok közelében; másikuk, Kutrucz Gizella, kizárólag lelki értelemben barátom. Azzá vált merész tisztességesülésében. Abban a pillanatban, amint elémkerült egy levele, melyben közel ötvenéves mozgalmi múltját minősíti így: hibás volt; mi több: bűnös. Tiszteletre méltó erő kell hozzá.

Mindkét levelem megírása személyes indíttatású tehát. Ám, a kibeszélés kényszere túlhajtott a személyes motivációkon méretben, mértékben egyaránt és végeredményében azok csak ürügyül szolgáltak tágabb, társadalmibb mondandómhoz.

Az idő sokat szaladt azóta. Többet, mint addig évtizedek alatt. Megítélésem szerint azonban még mindig nem szaladt túl e levelek tartalmán. Különösen nem, mert olyan tartományokból merítkeznek, melyek meglehetősen elhanyagoltak más, utilatirisztikusabb tartományokkal szemben. 1989. július 1-jén

Obersovszky Gyula

988. I. 22.

Drága Gyulám!

Arisztotelész, midőn megkérdezték tőle, ki-mi a barát, ezt felelte: „Egy lélek, aki két testben lakozik!"

Ezért most jól figyeljél és morgás nélkül (mellőzve a Bazilika-akciót is) olvass és kövesd baráti tanácsomat!

Elvi álláspontom

A Bazilika-akció negatív főszereplői már nem élnek, erkölcsileg bizonyosan nem! Az elved csodálatos, hozzá a hűséged hasonló, de ők meghaltak, Te élsz, ezért új látószögből új stratégiát kell kialakítanod. E levél felbontásának pillanatától már csökönyösség (bár aranyos csökönyösség) a Bazilika-akcióra várni, most már nem másokat, hanem magadat és engemet büntetsz.

A célom

A sors egyedien volt hozzád kegyetlen, ezért mások, a kétlábú emberek nevében törleszteni szeretnék egy keveset nálad.

A tennivaló

1. Magadhoz veszed az érvényes *személyi igazolványodat!* (Szórakozott vagy, érvényességi dátumra is ügyelj!)
2. Magadhoz veszel 2 db *fényképet!*
3. Legyen nálad 500.-Ft értékű *okmánybélyeg!*
4. Töltsél ki egy postán kapható útlevélkérő *űrlapot,* pár sor az egész, és nem kell senkivel aláíratni!
5. Vegyél be egy nyugtatót, felejtsd el a Bazilikát, és menj el a XIII. kerületi rendőrségre (szó nélkül). Beadod, és öt évig érvényes lesz, akár naponta utazhatsz.

Az első utadról

Velem jössz Törökországba és Görögországba, autóbusszal, indulunk *július 11-én,* és Athénból repülővel jövünk haza július 29-én, majd egy napot pihenünk, és megyünk két napra halat főzni a telketekre. Keményen kajálunk, még keményebben piálunk és közben megvitatjuk a csodálatos Hellaszt!

Baráti öleléssel
Palotás János

988. I. 23.

Jánoskám

Köszönöm figyelmességedet, köszönöm azt a buzdítást, amit olyannyira következetesen gyakorolsz rám.

Ha csak Rád gondolnék, ha csak Rád gondolhatnék, feltétlen meg is adnám magam, és örömmel töltenék el Veled, megejtően elémszkeccselt utadon, egy-két szép hetet, hiszen nagyobb zajt ver a szívem, amint csak gondolatban is megidézem Hellaszt, legkedvesebb isteneim játékos csapongásainak színterét.

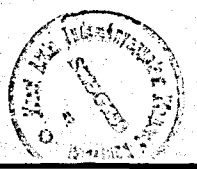
Ám, nem adhatom meg magam.

Azért nem, mert az én büszkeségem a kor büszkesége, és egyre nyomasztóbban érzem, hogy ebből van legnagyobb hiánya a kornak. Soha még ennyire szolgaivá nem züllesztették. Itt csak a kutyának lehet jövője. Szabad útja is.

Ne hidd, hogy a sorsomat, mint afféle önemésztők — sokan saját lelkiismeretük oldására, megrándított vállal ezt akarják elhitetni velem —, magam kívántam.

Nem pajtás.

Én vissza-visszatérő hittel időről időre megújítottam közeledésemet.

A békés egymás mellett élés szellemében.

Időről időre odavittem magam a Hatalom hivatalaihoz, hogy a tártabb keblű joggyakorláshoz lehetőséget adjak, bár belül, legjózanabbik önmagamban pontosan tudtam, hogy ezt reménytelenül teszem. És azt is tudtam, hogy a tártabb keblű joggyakorláshoz nekem nagyobb jogom lenne, mint azoknak, akik rajtam gyakorolják a jogot. Pontosabban, a jognyesést.

Mindezt nem azért mondom, mert irigylem a hatalmat másoktól.

Nem, nem.

Soha nem akartam olyan helyzetbe kerülni, hogy bárki fölött pálcát törhessek, hogy hatalmi pozícióból ítélkezzem. Én annyira utálom a hatalmat, hogy még a sajátomat sem tudnám elviselni. Nem csupán ízlésbeli, de értelmi okokból sem. Eddigi empíriáim ugyanis bőségesen elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy mint gombászok a bolondgombától — jóllehet sokkal vonzóbb külsejük az épnél —, óvakodjak a hatalomtól.

A Hatalomtól, amelyik ítélkezik elevenek és holtak felett.

A Hatalomtól, amelyik az önkényt tartja létfenntartása legfőbb eszközének.

A Hatalomtól, amelyik nem hisz az emberi büszkeségben, és abban a meggyőződésben él, hogy a jog — de leginkább jogmoszat —, amit alattvalóinak odavet, jótét lelkének adománya.

A Hatalomtól, amelyik olyan vak és öntelt, hogy saját haláltusáját sem képes felismerni.

Mert — eddigi próféciáim alapján hihetsz nekem — ennek a hatalomnak meg vannak számlálva az órái. Ez a hatalom lejárt. Pontosabb fogalmazásban: ez a hatalom lejáratta magát. Annyira lejáratta, hogy az már fájdalmas. Fájdalmas, mert elragad az emberiségtől — ettől a kilátástalan sorsú, nyomorult emberiségtől — ismét egy olyan eszményt, amelyik még eltarthatott volna egy ideig, még eldöcögtethette volna hiteit egy jobb és igazságosabb társadalmi berendezkedés irányába úgy, hogy közben csakugyan jobb és igazságosab körülmények közé hozza magát. (Kicsit csavaros a fogalmazás, de úgy gondolom, a Te fülednek azért fogható a lényeg. A célban ugyanis nem hiszek, a cél felé törekvésben inkább.)

Ennek a hatalomnak hasztalan csengettyűzött az ember, hasztalan jelzett mély empíriákban, mindent-megtapasztaltságokban finomult érzékei jószándékú ösztönzésére, ezt a hatalmat nem érdekelte más beszéde, csak a magáé. Ez a hatalom csak a saját, lejárt érvényű szólamaira volt kíváncsi. Ha netán meg is hallgatott, csak azért, hogy ezeket — már mint a saját szólamait — végső, leszerelő érvként rád zúdíthassa.

És ellapíthasson velük.

Mint szegény nagyanyám tette a pogácsatésztából kitüremkedő töpörtyűszemekkel.

Ennek a hatalomnak nem az ember kellett, hanem a töpörtyű. Az ellapulás, a hamis és képmutató alázat.

Ennek a hatalomnak kizárólag a hatalma kellett.

Jó utat meg kellett járnom, amíg erre rájöttem. Ám attól kezdve nem volt nyugalmam tovább.

Ez a nyugtalanságom — mint sokaké — kezdetben abszolút jó szándékú, hatalmi oldalról nézve is progresszív nyugtalanság volt. Még csak javítani akartam, visszatéríteni a hatalmat eredeti céljához.

A hatalom viszont, mert eredeti célja is — hitemmel ellentétben — a pőre hatalom volt, természetesen nem érthette ezt.

Itt futottunk aztán végképp külön sínekre. Olyannyira, hogy ma már ehhez a hatalomhoz nincs is semmi közöm legfeljebb annyi, amennyi az elkülönülésben lehet. Meg a reménytelenségben...

Mert ebben a hatalomban kell élnem és lassan elfogy az életem.

Igen, ebben kell élnem.

Örök megalázottságban, örök hátrányos helyzetűségben, örök potenciális veszélyeztetettségben.

Mégis.

Mércének.

Forradalomnak és lelkiismeretnek.

Egy személyben is annak.

„Én nem mehetek!" — mondtam annak idején, lassan harminckét esztendeje, mikor nálam sokkalta gyakorlatibb helyzetelemzők — Veres Péter, Sarkadi Imre, hogy csak néhány ismertebbet említsek közülük — arra biztattak, hogy menjek. És Déry Tibor, aki akkor még a legrosszabb álmában sem gondolta, hogy ezt az ösztönzést magára is vonatkoztatnia kellene.

Ha mentem, mert azért mentem — mindenkor lépegető ember voltam —, egészen más irányba. Akkor, a Déryvel való beszélgetés után például, a FÉSZEK-ből az Egyetemi Nyomdába. Nem esett messze onnan. Azért mentem oda, hogy a rotációnak adjam a *Munkásújság*ot, amit — ha tudod, bocsásd meg nekem a túlinformálást — a *Központi Munkástanács* felkérésére ugyancsak én csináltam. Helyesebben, csináltam volna.

Oroszokkal megtámogatott pufajkás különítmények beszéltek le róla.

Készen, betördelve hagytam oda az oldalakat, korrigált kefelevonatokkal. Hogy legalább azokból nem menekítettem át párat az utókornak...

Mert ezek már nem láttak napvilágot.

Aztán én magam sem láttam sokáig napvilágot.

Hogy miért bűnhődtem?

Mert nem akartam bűntárs lenni a hazaárulásban.

Mert nem akartam bűnsegédi bűnrészes lenni — ugye, milyen szép ez a terminológia? — a népgyalázásban. A hatalom hatalomért való átmenekítésében. És főként, mert nem hagytam itt a hazát...

„Én nem mehetek!" — mondtam, amikor maga a történelem kínált lehetőséget arra, hogy menjek, hogy itthagyjam a hazát, a szegény hazát, a megalázott hazát, amit elárasztottak, mint 1849-ben a cár

seregei. Akkor, ha jól emlékszem — a történelem egy idő után szerencsére elmossa ezeket a neveket —, Miklós cáré, most meg Sztálin cáré.

Mert Sztálin seregei árasztották el akkor az országot, hogy sárba taposssák a nép akaratát. Nem változtat ezen az a tény sem, hogy Sztálin ezekben az időkben régen halott volt, hogy az ellene és szelleme elleni harc jegyében Hruscsov irányította ide azokat a seregeket. Mintegy fényes bizonyságát adva ezzel a Sztálinnal, Sztálin ellen folytatott harc hatékonyságának.

És a harc csakugyan hatékonynak bizonyult.

Az elmúlt három évtized minden kétséget kizáróan meggyőzhetett erről mindenkit. Nem csak hazánkban, a hódító — vagy talán szerencsésebb, ha azt mondom: a leigázó — hazájában is.

Végre meleg és tökéletes fészket rakott a szocializmus.

Ott is, itt is.

Melegedhetsz benne.

És melegén pirulhatsz, ha megintenek nyugatról, bár vitába foghatatlanul tudod, hogy keleten kél a nap.

És emberi jogokat kérnek rajtad számon, rajtad, aki az emberi jogok harsány szószólója vagy. Ám — és ez a legabszurdabb a dologban — azt is elvárják, hogy ne csak szószóld, hanem biztosítsd is ezeket az alapvetőnek nevezett jogokat. Ha érdekeiddel nem is mindenkor egybeesők.

Micsoda feje tetejére állított értékrend!

Humora a dolognak, hogy fejre is állsz és kezded komolyan venni azt, amit eleddig csak papoltál az emberi jogokról.

Nem, nem azért, korántsem azért mert felismerted, hogy rosszak a doktrináid, következésképpen rossz az egész doktrináidra épített gyakorlatod, hogy hibáztál: nem, nem. Kizárólag azért teszed, mert a szükség rákényszerít, mert nincs más választásod: mert olyan mélyen vagy a szarban, hogy már annak sincs jelentősége, hogy magadat szarod le.

És nem kapsz pénzt másként.

A rothadó kapitalizmustól, hogy kihúzzon a szarból.

Ezért nyúlsz ki, semmi másért, a jog felé is.

És adnál útlevelet talán még nekem is.

De hát, ezt is késve teszed, mint mindent, ami önálló észt, műveltséget, etikai minőséget, szerénységet és józanságot feltételez. A huszonnegyedik óra után. Mikor már nincs sok haszna. Sajnos, persze, az én számomra, a megalázott, megtaposott, minden idegrostjában kikészített, életétől, többre hivatott életétől értelmetlenül megfosztott egyén számára sem.

A megalázó, megtaposó, minden idegrostjában kikészült, többre hivatott életétől értelmetlenül megfosztott hatalom számára viszont még kevésbé. Már csak gyorsítja a haláltusáját, nem könnyíti.

Igen, igen, ha akárcsak néhány évvel ezelőtt nyílik ekkora, világot rengető lehetőség előttem, beleborzongok. Ma már nem borzongok bele.

„Én nem mehetek!" — mondtam, mikor először nyílt lehetőség előttem, hogy megismerjem azt a világot, ami körülvesz, most némi módosítással azt mondom:

„Én nem megyek!"

A két „nem" között lényegileg nem történt semmi. Mindössze annyi, hogy elfogyott az életem. Beteg vagyok és kimerült. Kimerített — így precízebb a fogalmazás. Örülök olykor, hogy a tévé nyújtotta világra nyitva a szemem. (Ezt a csoda-skatulyát egyenesen nekem találták ki, abban én is járhatom a világ tereit.) Valóban hevesebben ver a szívem — amint bevezetőmben igazan mondtam — valahányszor, teszem azt, Görögországra gondolok, de annyi izgalmat már nem hoz rám, hogy legyőzné bennem azt a dacot, ami minden jó szándékú közeledésem megalázóan pökhendi visszavetésére kitermelődött bennem. Mert mondom, időről időre megpróbálkoztam. Amint csak valami emberinek szagát vettem, hogy a Helsinkiből áradó aktív szagokról ne is beszéljek. Pedig büszke ember vagyok nagyon. Büszke is lehetek, mert mindig — bármi lettlégyen az alternatívája — a tisztább és becsületesebb utat jártam. Amint tudod, akkor is ezt tettem, amikor utam az akasztófa alá vezetett, bár vezethetett volna itthon bársonyszékhez, odakünn gazdagsághoz.

Mindenkor elutasításban, durva és jogtalan elutasításban volt részem. Hát lehet ennyire pofátlan egy hatalom? Hát élhet vissza ennyire a hatalmával? Még akkor sem, ha az a hatalom viszonylag tiszta

és becsületes úton jött létre, ám semmiképpen, ha az a hatalom minden ízében romlott és erkölcstelen. Ha az a hatalom egy nagy népi akarattal szemben, árulások és szószegések útján jött létre. És tartja magát.

Mert tarthatja.

Mert egy mamutbirodalom áll mögötte teljes erkölcsi és katonai erejével.

Moszkva áll mögötte.

Ne hidd, pajtás, hogy én ellensége vagyok az orosz népnek. Kevesen szeretik hozzám hasonlóan mélyről és őszintén. Engem *Tolsztoj, Csehov, Gorkij* tanított meg az orosz nép szeretetére. Ők ágyazták szívemre ezt a népet olyannyira, hogy a Sztálinok és Beriják sem tudták kivetni onnan. Pedig igazán megtettek minden tőlük telhetőt.

Nem, nem, legfeljebb sajnálom ezt a népet és értetlenül kérdem: hogyan, miként lehetett páratlan szellemi örökségének birtokában ennyire megalázni, lezülleszteni?

Tudod, kíváncsi lennék, hogy felelnének erre Marxék. Bizonyára kínosan, hiszen elméletük, arról a bizonyos láncszemről, ami megszakad, itt szenvedte első nagy csődjét, mintegy az indulással hangsúlyozva dogmatizálhatatlanságát. (Kutya egy szó, már radíroznám, de megkegyelmezek neki, mert ha nem törik bele a nyelved, jó mondanivalóm lerövidítésére és nyelvtornának néhány pohár után.)

Ám az elmélet még csak most fog szaltót vetni igazán. Ha a régi zsarnokságra fogalmazott tételek, az

új zsarnoksággal ütköznek. Már mutatkoznak bizonyos jelei ennek.

Mi lesz, ha ez a többre hivatott nép megint egyszer magához tér és méltóvá válik legnemesebb örökségéhez?

És elkezdenek új szelek érkezni.

A forradalom szelei onnan, ahonnan eddig csak a sötétség és maradiság, a képmutatás és hazugság szelei fújtak. Ha rádöbben az új orosz muzsik, hogy nem a szólamokban vagyunk testvérek, hanem az elnyomásban és szolgasorsban. Ha megforgatják, felfrissítik az áporodott tereket maguk körül.

Jólesően konstatálja az ember az erre utaló jeleket. És szeretné hinni, hogy a légforgató őszintén teszi, amit tesz. És hogy lesz ereje és bátorsága végig is vinni, amit elkezdett. Akkor persze óhatatlanul el kell jutnia a maga nagy birodalmából a mi aprócska hazánkig. És tisztelettel meg kell hajtania a fejét azok előtt, akik szabadságáért és függetlenségéért az életüket áldozták. Csak mert a zsarnokság ellen emeltek szót, vállaltak börtönt és halált. El kell jutnia a felismerésig, miszerint a fegyveres kolonizálásnál hatékonyabb a menyegzői kolonizálás (Szuzai menyegző, időszámítás előtt 333.)

El kell jutnia a forradalom tényleges ellenségeinek a felismeréséig. Azokig, akik a forradalom eszméinek ugyanúgy árulói, mint hazájuknak.

El kell jutnia a jogtiprókig.

Azokig, akik megtagadták tőlem korunk egyik legalapvetőbb jogát: a szabadon járás-kelés, né-

zés-összevetés, tapasztalás jogát. A világ minél teljesebb megismerésének a jogát. Azt a jogot, amivel nagyapám már a múlt században, a K. u. K.-sötétség honából indulva ifjan, friss segédlevéllel a zsebében bejárta fél Európát.

Tudod, addig szót sem szóltam, amíg hatályosnak kellett jogfosztottságomat tekintenem. Azért ez a hátára vetett fogalmazás, mert én, természetesen — ahogy az akasztófát meg a börtönt sem — egy pillanatig nem tartottam jogszerűnek a jogfosztottságomat.

No, az túlzás, hogy nem szóltam, szóltam bizony, de csak úgy és annyira, amennyire leszerelhetetlen belső ösztönzőim diktálták, hirtelen kelt düheim, a jogtalanságok és igazságtalanságok váratlanul rámtörő érzete. Mindjárt a legelején is, szabadulásom után nem sokkal, nem is valami megbízható helyen, a XIV. kerületi rendőrkapitányság barokk-szép berakásos halljában, miután közölték velem, hogy nem látogathatom meg akkor már hét esztendeje nem látott nagyobbik lányomat. Elutasították a határmegközelítő kérelmemet. Tudnod kell, hogy ez akkor már csak afféle rákosista időkből itt felejtett oktalanság volt, aminek az oktalanságára az illetékesek is kezdtek ráébredezni és néhány héttel, legfeljebb hónappal odább meg is szüntették. A jugoszláv határról beszélek, arról a határról, ahol ebben az időben már nem csaholt láncos kutya. Egy olyan szocialista ország volt, amit különvéleményével is kezdtek befogadni a nagy szocialista közösségbe.

Emellett én még jól emlékeztem gyermekkoromra, azokra a rémséges sovén időkre, a darutollakra meg a leventesapkákra, ám arra, hogy a határ megközelítéséhez külön engedély kellett volna, nem emlékszem, nem én. Lehet, hogy nem is volt ilyesmi?

Mondtam a magamét a hall közepén, minden keserűség felgyülemlett bennem, álltam fillér nélkül, ami kis pénzem volt ajándékra költöttem, meg vonatjegyre, a legközönségesebb lócsiszárok nem tettek volna túl rajtam abban az állapotban.

Egy rendőri tisztségviselőnő jött ki a kutricájából vigasztalni, lecsendesíteni.

„Igaza van — mondta —, de mit tehetünk? Legalább ne tetézze a baját". Kivezetett a szabadba, aktívabb levegővételre biztatott, ma is hálásan gondolok vissza rá.

Na szóval, ilyen és ehhez hasonló eseteim akadtak, nem mondom, hogy nem akadtak, hogyan is mondhatnám épp Neked, aki ismered igazságtalanságra mérges, hirtelen lobbanó természetemet.

Ám mindenkor leszereltem magam.

Pária vagyok, örüljek, hogy élek — mondtam magamnak —, pária abban a világban, amelyikben élnem kell. Hogyan is várhatnék humánumot éppen én egy olyan hatalomtól, amely alapjaiban antihumánus és amelyik ellenemre jött létre és nem kedvem szerint? Ki kell várnom türelemmel, amíg legalább a hatalom saját ízlésére szabott jogi normáinak megfelelek.

De hasztalan vártam. Bár időközben magától a

Népköztársaság Elnöki Tanácsától kaptam teljes mentességet. A priuszomat is törölték.

Nem változott semmi. Útlevelet azt követően sem kaptam, jóllehet szavazni (azaz egy nagy állami komédia részese lenni) nem akarok, funkciót betölteni még kevésbé — értelmet számomra egyedül és kizárólag ettől kapott volna.

Tudod, olykor eltűnődöm miféle — a középkori inkvizíciót is meghaladó — megváltástudat termelte ki ezt a tenger megalázást, pimaszságot, jogfosztást, ezt a végenincs, életre szóló borzalmat?

Ki kívánta ezt a megváltást? Ki adott jogot hozzá? Ehhez a se erre se arra, egy tömlöc a hazád állapothoz. Ahhoz, hogy még elmenekülni sem hagynak megaláztatásaid színteréről, ami mellékesen a hazád?

Mintha a hatalom egyszerűen nem tudna ellenni azok nélkül, akik másként vélekednek, csak azért, hogy beléjük fojthassa a más véleményüket. Hogy az egy szóra hozatal képességét gyakorolja rajtuk. Ha kell, gumibottal, börtönnel.

A nagy haladás, hogy legalább akasztófát nem használ már hozzá. Miután persze minden elképzelhető akasztófák messze túlteljesítették normáikat.

Ismételten hangsúlyozom, soha nem tartoztam azok közé, akik el akartak menekülni a hazájukból. Nem, nem. Ahogy az említett időszakban, a későbbiekben sem tettem volna.

Hogy miért?

Feltehetően pőre gyermetegségből.

Betegesen ragaszkodom hozzá, hogy itthon hallattassam más véleményemet. A hazámban szóljak a hazámért. És magyar nyelven, amit mégiscsak a legtöbben értenek a hazámban.

Utolsó alkalommal azzal utasították vissza útlevélkérelmemet, hogy egykori élettársam jogellenesen tartózkodik külföldön.

Miután fellebbezésemben hitelt érdemlően (tanúkkal) bizonyítottam, hogy egykori élettársam kimenetelekor már évek óta nem volt az élettársam, a visszavonás indokát módosították. Ide másolom az indoklást minden jövendő jogászok okulására:

„Az 53/1978. /XI. 10./MT sz. rendelet 7. § (2) bek. a. pontja alapján hozott első fokú határozatot felülvizsgáltam és azt módosítom.

Kérelmét a R. 6. § (1) bek. a. pontja alapján továbbra sem engedélyezem, mivel kiutazása a közrendet sérti.

Dr. Lehel Ferenc
r. ezredes sk."

Ezt fellebbezd meg, pajtás!

Ehhez állíts tanút, aki szerint nem sérted a közrendet kimeneteleddel.

Mi ez?

Erre mondják, hogy viccnek se jó.

Még akkor sem, ha minden úgy megy, ahogy az ígéretek szerint mennie kellene. Ha tejben úszó Kánaán lenne a szocialista haza, ha a jólét kiverné szocialista öntudatú állampolgárainak a száját. Ha nem kárra készült volna az a rengeteg akasztófakötél,

nem haszon nélkül teltek volna meg időről időre börtöneink. Ha a képmutatásra meg hazugságra nevelésnek lenne valami hozama. Ha másutt nem, legalább a gazdaságban, ha gazdagságot hoz legalább, bár ez sokkal alacsonyabb kategória (legalább is az én szememben, de ha emlékezetem nem csal, Marx is valahogy így vallotta), mint az emberi tartás, az egyenes derék, a széptekintetűség...

Na de így, itt... Ahol minden rohad, foszlik. Ahol lefelé néznek az emberek, ahol nem csak Istenben, de emberben sem hisznek. Ahol minden érték devalválódott, a tisztesség értéke kiváltképp. Meg az igazmondásé.

Honnan, honnan veszik a bátorságot ehhez a hatalomban lévők, hogy még pökhendiséggel is megtetézzék a rohadást, amit ránk hoztak?

Meg kellett kérdeznem valakitől, aki viszonylag kompetensen tud felelni erre.

A kurzus jellemző emberét hívtam, centrális emberét, meghatározó emberét, bizonyos vonatkozásban még azt is mondhatnám, progresszív emberét. Mondom a titkárnőjének a nevemet és egyik legfőbb ismertetőjegyemet, miszerint újságíró vagyok. Kis türelmet kért, majd hosszasan igénybe véve türelmemet, megkérdezte:

— A miniszterelnök-helyettes elvtársat érdekelné, hogy honnan kellene önt ismernie.

Kicsit elvesztettem a lélegzetemet, a szívem elkezdett a fülemben kalapálni.

— Az akasztófa alól — válaszoltam lakonikus rövidséggel, és leraktam a kagylót.

Azt hiszem, kicsit túl erősen.

Hát érted ezt?

Még ha azt mondja, hogy nem áll szóba velem. Ezt a faragatlan, magabiztos, dölyfös társaságot! Elképzelhető, hogy nem tudja, ki vagyok?

El tudod te ezt képzelni?

Hogy ne tudd elképzelni, elmondom, honnan kellene ismernie.

Csak néhányat a legvalószerűbbek közül:

1. annak idején elsők között emeltem hangot az ártatlanul bebörtönzöttek javára, köztük az övére;
2. apósa volt az egyik védőnk;
3. az a kurzus ítélt halálra (jogtalanul!), melynek élenjáró, ha nem legélenjáróbb ideológusa volt;
4. személyesen is találkoztunk, és nem is ötperces, futólagos purparléra.

Mindezek után néhányan azok közül, akik ismerték a nevemet, nevünket. Rendszerint együtt szerepeltünk halálraítélt társammal, Gáli Józseffel. Horribile dictu: kezdeti információink jelentős részét apósától-védőügyvédünktől kaptuk, aki rendszeresen — feltételezésünk szerint a veje révén kompetensen — tájékoztatott bennünket a fejleményekről, arról, hogy több mázsányi tiltakozó távirat érkezett kivégzésünk ellen, köztük olyanoké (tehát valamilyen szinten kellett, hogy ismerjék és nyilvántartsák a nevemet), mint Jouliot Curie, Picasso, Aragon, Camus (gyermekeimnek csomagot is küldött),

Hemingway, Dreiser, Howard Fast, Priestley. Keletieket is mondhatnék. Akiről biztosan tudok — a kelet egyik akkori nyugati tudósítója személyesen számolt be arról, hogy a költő szűkkörű rendezvényére nevemre hivatkozással nyert bebocsáttatást —, Jevtusenko. Hogy Bertrand Russel mennyire ismerte a nevemet erről egy — barátaim által ma is őrzött — magnószalag beszél, melyen Faludy György mondja el Ignotusszal közös interveniálásuk történetét, azt, hogy miként keresték fel Russelt ügyünkben, aki aztán személyesen Hruscsovval értekezett és lemondását helyezte kilátásba (a Békevilágtanács elnöke volt ebben az időben) kivégzésünk esetére. A későbbiekből említhetném azt a svéd újságírót, aki huszonöt évvel az események után érdeklődött hollétem és hogylétem iránt (levelét a *Népszabadság*, személy szerint Szabó László — nyilván fogszívással — továbbította címemre); azt a kaliforniai történészt, aki féltucatnyi levelet menesztett különböző általa ismert személyiségekhez, hogy összehozzák velem és ellenőrizhessen néhány személyemmel kapcsolatos adatot. Beszélhetnék az egykori német diákról, aki a Balaton-parton csapott a fejére, hosszas fixírozás után, a felismeréssel: „A fejedet vittem a fejem felett!"; vagy arról a magnótekercsről, melyen ezrek kiáltják nevemet/nevünket Párizs főterén. És hány itthoni példát sorolhatnék, a fővárosból és a legtávolabbi vidékekről egyaránt: kedves, szívbemarkoló, megindító példát arról, hogy a hazában sem felejtették el nevemet/nevünket.

A hatalom elfelejtette.

Tragikus szegénységi bizonyítvány ez.

Az élet devalválódásáról, a halál, a meterséges halál mindennapiságáról beszél.

Sacco és Vanzetti nevére ki ne emlékezne több mint fél évszázad, vagy Rosenbergék nevére közel fél évszázad után?!

Az én nevemre, a jogtalanul halálraítélt nevére mért is emlékezne a kurzus meghatározó embere? Egyetlen névre a sok közül, az előttem, mellettem, mögöttem ártatlanul halálra ítéltek és zömében ki is végzettek közül? Akikért nem szólt a harang, nem tiltakozhatott a világ, mert nem is tudhatott róluk: még a kivégzésüket is konspirálva, titkon vezették őket az akasztófa alá.

Akárcsak egy rossz grand guignol, ha az ember elgondolja, hogy ő maga is egy olyan per vádlottja volt, melyben ugyancsak szép számmal ítéltek halálra és végeztek ki ártatlan embereket.

Mi ez, pajtás, ha nem az elszabadult pokol?

És akik mindezt előidézték vagy teremtettek permanenciát mindennek, tetézhetik ezt még azzal, hogy arra, aki életben maradt, élve hozzák a döghalált? Vegetáltatják, mélyen képességei alatt? Hogy megfosszák a XX. század emberét a XX. századtól. A világlátás jogától? Elrabolják az embertől azt a — szomorú, hogy csupán képzeletében — páratlan élményt, amit a tenger megpillantása jelent?

Nem láttam és azt hiszem, már nem is látok tengert, mert útlevelet már biztosan nem kérek, még ha

most hirtelen — persze, megint a huszonnegyedik óra után — esélyem támadt is arra, bár most sem vagyok ebben egyértelműen biztos, hogy megkapjam.

Eleget kértem.

Kérjenek most már engem.

Arra, hogy nézzem meg a világot, ahogy ez egy korszerű, felvilágosult világ polgárához illik.

És még örüljenek, hogy nem kérek különgépet hozzá, megyek úgy, mint a dán királynő. Együtt a néppel...

Hát igen, itt jön az a bizonyos epizód, amit Te a „Bazilika" címszó alatt tartasz nyilván.

Lényegileg ugyanezt mondtam el nekik, csak kicsit drasztikusabb fogalmazásban. Pontosabban, két fullajtárjukkal üzentem meg ezt főhatóságuk legföllebbvalójának, mikor legutóbb, a klasszikus időknek megfelelően, az üres szoba közepére rakott széken ücsörögve játszottak velem kérdés-felelet játékot.

A végén látták, hogy túllőttek a célon, és enyhítésül cinikus kedvességgel azt javasolták, hogy kérjek talán előbb szocialista relációjú útlevelet.

Na, erre mondtam:

„Ha majd a Bazilika tövén — hogy miért pont a Bazilika tövén? Teljesen spontánul diktált a tehetetlen indulat —, nyári verőfényben, déli harangzúgás közben, illő gráciával kinyalják a...stb.stb..."

Nézd, ha mindenki elvtelen szolgává válik is e honban, én büszke maradok. És átmenekítem a

büszkeségemet a jövendőnek, melyben felnövesztheteteltenül gyermeteg hitemben szabad polgárokat röpítenek a tengeren szabad hajók...

Egyebekben kívánok Neked újabb sok kellemes élményt. Érezd úgy, hogy szép utadon lélekben veled vagyok.

Ölel barátod

1988. máj. 12.

Kedves Kutrucz Gizella!

Bizonyára meglepődik, ha valamilyen véletlen folytán — esetleg baráti közvetítéssel, ahogy az én kezembe került a Maga levele — eljutnának Magához ezek a sorok. Hiszen nem is ismer, talán a nevemet sem hallotta soha, bár ezt azért nem tartom valószínűnek. Híre szerint életet figyelő ember, tehát a halál iránt sem lehet közönyös, különösen nem, ha művi halálról, erőszakos halálról van szó. Parentációról — ahogy ezt spontánul, a kor szellemében fogant szókreációval mondhatnám.

Nos hát, a parentáltak között találkozhatott a nevemmel. A parentálók már rég elfelejtették, de magának fogadom, hogy a fülén maradt, bár a parentálókhoz abban az időben sokkal több volt a köze, mint a parentáltakhoz.

Tudom, hogy a pártközpontban dolgozott.

Ettől hatottak meg sorai, melyeket közös barátunknak vetett papírra, olyannyira, hogy sírás szaladt a torkomra és alig tudtam elfojtani.

Megéreztem szokatlan tisztaságát.

Tudja, én úgy vagyok ezzel, mint Krisztus bűnbánó Magdolnával. Olyan egyszerűen, érzelmesen.

Nem érdekel, hogy mennyit bűnözött előtte — legföljebb hogy embert nem ölt —, nem érdekel, hogy félrefutott a hitével és mondta az ellenem, sokunk ellen valót, azon túl, ahol belátta a rosszat, ahol azt mondta:

„Szégyellem, amit tettem, őszintén szégyellem."

Különös anyagból, ritka anyagból gyúrt ember Maga, kedves Kutrucz Gizella. (Érzi a terminológiát, ahogy átfordul önmagán, mint a futó nyúl, mikor hirtelen lövés éri?)

Na igen, mert a kommunistát én inkább így és ezért tartanám különös anyagból gyúrt embernek. Azért, mert bátor szembenézni magával és a tetteivel, és le meri vonni a következtetéseket még akkor is, ha ez bizonyos kényelmetlenségekkel, hátrányokkal jár, esetleg a hatalomról való lemondással.

Ez a magatartásforma a legritkább manapság, ezért olyan feltűnő.

A legnehezebb is, kétségtelen. Elszórni mindazt a tőkét, amit az ember hosszú évek, évtizedek alatt gyűjtött magának, és elindulni újra, valami új tartalmú hiszekegyet keresve.

Mintha, teszem azt, egy gyártulajdonos felrobbantaná a tulajdon gyárát és megindulna, mint hajdan, friss segédlevéllel a zsebében, mezitláb, vándortarisznyával a vállán.

Tudja, hogy ezt még valahogy jobban el tudom képzelni, mint az előbbit?...

Azt a makacs rothadást a lelkeken, amit ez a kommunista inkvizíció kitermelt, csak a középkori inkvizícióhoz lehet hasonlítani.

Ahogy ott végül már semmi más nem maradt, csak az Isten odafönn, meg a hullabűz idelenn. Itt még az Isten sem maradt.

A hatalom helyette.

A szocializmus, aminek se szaga, se bűze.

De az istenért, kérdem én magától, végül is mi az a szocializmus? Az anyaszentegyház? Mi a szentségnek nekem az a szocializmus ha rossz?!

Csak azért rossz, mert rosszul van megcsinálva?

Azért rossz, mert rosszul lehet megcsinálni és — a világ egyre inkább erről győz meg bennünket — *csak* rosszul lehet megcsinálni.

Vagy tudna nekem mondani akárcsak egyet — hiszen van most már vagy két tucatra való, ha nem több —, amelyik elfogadható, olyan, hogy kapitalisztikus mértékkel is mérhető a jóléte? Vagy, ami számomra lényegesebb: marxista mértékkel is mérhetők polgárainak erkölcsi mormái? Nevezetesen, hogy büszkébbek, öntudatosabbak, szabadabbak, mint más világok polgárai?

Maga, például, azt hitte, a kádári szocializmus az igazi, miután a rákosista szocializmusból kiábrándult. Most hallom, azért zárták ki a pártból, mert Kádár ellen ágált. És mert Kádár ellen ágált, a párt ellen ágált, a párt ellensége tehát.

Előadásokat tartott Kádár Rajk-perbeni szerepéről. Nyilván arról is beszélt, hogy keresztapja volt Rajk fiának és mint ilyen, gondoskodott etikus, a

szocialista erkölcsöknek megfelelő neveléséről — egy elit nevelőintézetben és arra is gondja volt, hogy meg se tudja, miszerint, hazaáruló, imperialista ügynök az apja. A teljes biztonság okán kapott egy egyszerű-szép magyar nevet: Kovács László lett és az lenne talán még ma is, ha közben nem változnak némileg az idők.

Rajkkal még mint diák kerültem kapcsolatba, később barátságot kötöttem a feleségével, a fiát gyerekkora óta ismerem.

Sok mindent tudtam, másokat lekörözve.

Így aztán azt is tudtam, hogy az a szocializmus, amit Kádár csinál, sem lesz azonos azzal a szocializmussal, amit Maga várt.

Hogy miért nem lesz az?

Kereszténvi terminológiával tudok rá felelni: mert bűnben fogant.

Hántsa le a fogalomról a misztikumot és hagyja meg a praktikus lényegét, mindjárt megérti, mire gondolok.

Arra, hogy ami immorálisan indul, nem kaphat moralitást a folytatásban.

Arra, még világosabb és egyenesebb fogalmazásban, hogy gyilkosok nem hozhatnak létre olyan társadalmat, melyben legfőbb érték az ember.

Nem hozhattak létre a múltban és nem hozhatnak létre a jelenben sem.

Hacsak — és megint a keresztényi terminológiát kell segítségül hívnom — nem gyakoroltak bűnbánatot és nem nyertek bűnbocsánatot.

Tudja, hogy ezen a tételen épül a kereszténység ereje? Tudja, hogy ettől vált az ószövetség haragvó-büntető zsidó istene a civilizált világ, Európa istenévé?

A kommunista világ is feltalált valami hasonlót az önkritikában és a hozzá társuló közösségi feloldásban, ám, mint sok egyéb feltalációja, ez is formális, hamis eredményű és csupán a képmutatást tenyészti.

A kommunista mozgalomban nincs önkritika, vagy hogy plasztikusabb legyen a lényeg, nincs bűnbánat és bűnbocsánat.

A hatalomra jutott kommunista mozgalomban a hatalom van, vagy a hatalmonkívüliség. Ez pedig halállal, börtönnel, számkivetéssel, megkövezéssel stb., stb. azonos.

A kommunista mozgalom olyan szintre emelte az irgalmatlanságot, aminőre a középkor legsötétebb éveiben sem igen volt példa.

A kommunista mozgalom visszahozta azt a barbárságot, amit már kezdett elhagyni, kinőni a világ. A primitív és oktalan lélek társadalmi rangra emelt aberrációit; a cezaromániát, mint hősség-képletet; a pökhendiséget, mint megváltástudatot; az egyedülhoztam-brosúrámban-a-bölcsességet magabiztosságát és olyan pofabefogást, aminőt még Werbőczy híres-hírhedt törvénykönyve sem tett kötelezővé, lévén, hogy ő legalább a kutyáit csaholni hagyta.

Azért beszélek kommunista mozgalomról, mert ha forradalmi szukcessziót kell teremteni a kádár-

izmussal, csak így elképzelhető. Világosabb fogalmazásban: ha Kádár forradalmi úton jutott hatalomra — és már kormánya címe is (Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány) ezt akarja elhitetni a világgal —, akkor mindaz, ami előtte volt, jó és nemes. A legszebb, a legelevenebb fényű lángja a fáklyának, amit feltétlenül át kell vennie és tovább kell vinnie a következő futónak. Legfeljebb némi korrekciót kell végeznie a futásán. Döcögősebbre venni a tempót, kedélyesen lejjebb ereszteni a fáklyát, majd megint kicsit megemelni, legyezni vele egyet-kettőt.

Ha Kádár a szocializmust vitte tovább, akkor a világtörténelem egyik legsötétebb, legotrombább despotizmusa a szocializmus. Akkor a kommunista mozgalom nem egyéb, mint a hatalomért való elvtelen taposások folytonos láncolata. Csupa testvérárulás, csupa mocskolódás, csupa öldöklés, csupa rettegés és csupa félelem.

Kádárék bűne éppen az, hogy — nem tudom, ki szokott-e erre térni az előadásain — restaurálták a rosszat, hogy sztálinista értelmű ellenforradalmat csináltak.

Erről ugyanis, mármint hogy a dolgok természetes logikája folytán szocialista ellenforradalom is létezhet — mintha a dialektikus materializmus Arisztotelész óta élő okosságai, meg a marxizmus—leninizmus minden újkeletű lényeglátása a kapitalizmus buktával elvesztette volna szerepét —, illő megfeledkezni. Mintha forradalmi helyzet csak szocialistának nevezett társadalmi struktúrákig jöhetne egyáltalán létre, vagy mintha a szocializmusnak nevezett hatalmak immanensen őriznék a forradalmat. A világ végezetéig.

Kádár bűne éppen az, hogy eladta a végét is az emberek hitének. Kiárusította, mint bolhapiacon az egykori falurossza hetyke kalapját az elárvult menyecske. Olyan nonchalance-szal. A hatalomért. Azért a hatalomért, ami azóta csak rothasztja az ÜGYET. A kommunista mozgalom ügyét, azt az ügyet, amelyért — röpke jobb pillanataiban — a kis párt, az ellenzéki párt vezérének hálátlan szerepéig is le akart — legalábbis szóban — ereszkedni azokban az emlékezetes napokban. Erről szóló megnyilatkozásaira még emlékezhetnek a kortanúk. Mennyivel jobban járt volna pártja is, ő maga is!

Kádár bűne, hogy elhitette mindazokkal akik hajlandóságot mutattak arra, hogy ezt elhiggyék, miszerint forradalmat a nép akaratával szemben is lehet csinálni, és ezzel mintegy hőssé emelte a nép újabb kori ellenségeit, mindazokat, akiknek egyébként felelniök kellett volna bűneikért és kitermeltek egy — az előzőnél is rosszabb, mert közönytelibb — álnokságot és képmutatást azokban, akik nem mutattak hajlandóságot arra, hogy ezt elhiggyék. Akik jobban hittek tulajdon szemüknek, tapasztalataiknak.

Kádárék bűne, hogy időtlen időkre szólóan összeszőtték a kommunista mozgalmat az álnoksággal, hazugsággal, manipulációval. A ,,képtelen megtisz-

tulni'' fogalmával. Az olyan ember fogalmával, aki csak azért csábítja el a szeretőjét, hogy utána megcsalhassa.

Nem, kedves Kutrucz Gizella, az, hogy szocialistának nevezzünk egy társadalmat, egyáltalán nem jelenti, hogy az szocialista is. Még akkor sem, ha alapjait valóban forradalom vetette meg, hát még ha nem is forradalom hozta létre, hanem maffia.

Mert szörnyűségesebb maffia — ugye, egyet ért velem? —, mint ama '49-es, amelyik egy szép és ígéretes népi-nemzeti felemelkedésnek vetett véget, kevés akadt egyébként igencsak viharos történelmünkben. És ezen a békés forradalomról összetákolt brosúraszövegek sem segítenek; a tétel, tudja, miszerint a szovjet *elvtársak* a fasizmus alóli felszabadításunk közben egyszerűen átplántálták hozzánk a maguk forradalmát. Megajándékoztak vele bennünket.

A legvadabb sztálinizmust plántálták át. Azt a ,,szörnyállamot'', amiről szegény József Attila beszélt a Thomas Mannhoz írott gyönyörű versében. (Sokáig talányosnak tűnt számomra is a szöveg: ,,...nem egy szörnyállam...'', minthogy akkoriban még József Attilát is harcos kommunistának tudtam, később a saját sorsom értette meg velem, mire gondolhatott.)

A rémuralmat plántálták át.

Az embertelenség tébolyult iszonyatát.

Hogy nagyok a szavaim?

A sorsom nagy. Azzal illusztrálhatok.

Hányszor képlett meg előttem azokban a rettenetidőkben gyermekkorom egyik plakátja, a vörösen izzó pokolszájon kiözönlő ördögökkel. Sokáig a jobboldali politika reklámtúlzásának éreztem, később tulajdon sorsom valóságává vált.

,,Ezt akarod?'' — kérdezte a plakát aláírása.

De hát ki akarta ezt?

Ha ez a szocializmus, ne hozza, hanem vigye az ördög.

Ez esetben még az ördög szerepét is szívesen vállalom.

Vállaltam is.

Az ám az állapot, mikor az ördögöknek lesz igazuk az angyalokkal szemben.

És meghirdettetik a szent inkvizíció.

És jön az autodafé, lobog a máglya, amiről csak az utolsó pillanatban mossa le a felhőszakadásos történelem.

Ugye érzékelni tudja, mi az, ott állni húszegynéhány évesen, igazsága teljes tudatában és nincs senki se közel, se távol, aki a védelmére kelne. Elárvul egy emberprogramú világ közepén, csak mert az ember javára emelt szót. Hallja a máglya ropogását és csak a máglya ropogását hallja.

Állni egy cella közepén — mellette vernek, alatta akasztanak. Hallja a kiáltást, hogy ,,Éljen a szocializmus!'', aztán a hörgést közvetlen utána. És tudja hogy egyazon szájból származik ez is az is.

Rémálomnak is rettenetes. A rémálomnak viszont

nagy előnye, hogy felébredhet belőle az ember, ebből azonban nincs felébredés.

Egy törvényes renddel szembeszegülőkkel végeztek — mondhatná és igaza is lenne, ha az a rend valójában törvényes rend lett volna.

De nem volt az.

Annyira nem volt, hogy mára kizárólag az eszme ellensége tekintheti annak.

Tudja, egyik alkalommal úgy alakult, hogy tizenévesekkel néztem végig annak a bizonyos Berecz-féle sorozatnak az egyik részét. Látnia, hallania kellett volna. Asszonyom, elképedtem, hogy ezek a tizenévesek milyen tisztán látnak. Milyen meghatóan tisztán.

Mit idegeskedek? — néztek rám értetlenül, mikor észrevették, mennyire ingerel az ellenforradalmi jelző. Mindenki tudja, hogy ma Magyarországon mindennek az ellenkezőjét kell érteni. A rendesebb tanárok erre külön felhívják a figyelmüket. Akkor lenne baj, ha hivatalosan forradalomnak mondanák '56-ot, mert akkor csakugyan ellenforradalomnak kellene tekinteni.

Érti ezt? Pirulnom kellett. Micsoda felvilágosodottság.

De itt van a tulajdon fiam példája. Azé, akivel egy kapualjban ismerkedtem meg annak idején, a börtönből való szabadulásom után. Éppen csak hogy járóképessé vált, amikor elhagyatták velem. A húgomat kerestem, hogy valami támpontra találjak az elidegenült világban. Gyerekektől kértem, mint az e világi terek legjobb informátoraitól — útmutatást.

— Nem az apunak tetszik lenni véletlenül? — nézett rám gyanakvóan egy tízévesnyi kis legény. Mondom:

— Attól függ, mi a neved.

Mondta.

No, szóval, ezt a gyereket nem én neveltem, ugye, nem lehet kétség efelől. Nem is mondom, hogy szétvetette a progresszivitás, mikor találkoztam vele. Ügyész volt az apja — nevelőapja —, a legfőbb ügyészségen tevékenykedett, mikor egykor volt nejem, éppen az én apropómon összefutott vele. Mi az, hogy nem vetette szét a progresszivitás?...

— Ugye az ellenforradalmároknak lámpavason a helyük? — kérdezte egy bizalmas pillanatban, miközben kihívóan végigmért.

Jól tettem, rosszul, ki tudná azt megmondani, hogyan viselkedjen az ember ilyen váratlanul nyakába akasztott pedagógiai pillanatokban — nem vettem fel a kesztyűt.

— Én nem értem ezt a nyelvet, fiam — mondtam.

— Helyesebb, ha megbeszéled az apáddal.

Ám múltak az évek, asszonyom. És a fiam egyszerre csak elkezdett az én nyelvemen beszélni. De úgy ám, hogy zavarba hozott. Mintha az én egykori, neki soha nem mondott mondataimat mondta volna vissza. Olykor annyira az én mondataimat, hogy megdöbbentett.

Jézusom! — mondtam elképedve és Voltaire-mondata jutott eszembe: *Az igazság a maga fényével világol...*

A tisztességhez nem kell pedagógia, higgye el, neveléselmélet.

Valamikor majd belesérvesültem a védelembe, ha ellenforradalmazást hallottam a mi szép, szent, fennséges forradalmunk vonatkozásában. A lázas tiltakozásba, a kikérésbe. Már nem teszem. Voltaire-t idézem magamban és mosolygok, roppant jóízűen.

Ezek a gyerekek átlátnak a szitán. Ezek a gyerekek rálátnak az igazság tulajdon fényére. Ezek a gyerekek, ha a mi gúzsba kötött, mamuterők túlsúlyával letepert nemzedékünknek nem is sikerült, talpára állítják azt a kandelábert, amit felrúgtak a kegyeletsértők, hogy még halottainkra se világíthassanak.

Ezekben a gyerekekben bízni lehet.

Ahogy bennem bízni lehetett, bízni kellett volna, amikor ugynazzal a Kádár Jánossal, akinek Maga most a bűnlajstromát igyekszik megismertetni a világgal, azt próbáltam elhitetni a legeslegütődöttebb hülye gyerek jószándékával és hitével, hogy csak tisztán indulva lehet tiszta eredményre jutni. A forradalom vihara *érdem* szerinti vihar, jogos vihar. Ám tisztító vihar is. Hozza a megváltást, a bűnbocsánatot magával. Ha vele lépünk és nem ellenében.

Nézett rám, mint aki egeret lát béka helyett. Hányszor megmulatom magamnak ezt a helyzetet — a VEZÉR parlamenti szobája, kezében konyakos kupica, és az enyémben is; a kínos-kezemben; egyik oldalamon a VEZÉR felesége, másikon az akkor

még csak éppen induló íróbarát, Szilvási Lajos. Kétségbeesetten próbálom megváltoztatni a történelem menetét. Próbálom az egyszerűt és tisztát, mint irányt felmutatni az örök manipulálttal, az örök zavarossal szemben. Próbálom megsejtetni a jövőt, ahogy tulajdom zsigereim sejtetik velem, a hova-futnak-a-dolgok végét. Ezt a most valót. Csak hallgatnom kell benső diktafonomra, már addig bőséges tapasztalatomra, emberismeretemre, tisztaságkeresésemre.

Istenem, az a dőre igyekezet.

És az a lárva arc.

Egykori keleti uralkodók arca.

Mosolya is, mintha légy csípné grimasz.

Lehetne perspektívám, hát hogyne lehetne, a tehetségnek, az ambíciónak helye van a szocializmusban. Na, de a lapengedély... Van elég lap engedéllyel, azok élére kell jó vezető. Aki tudja az irányt. A kibontakozás irányát.

A feltétlen kibontakozását.

Mondom, ha jó az az irány, én helyeselni is tudok, de hát *feltétlenül* jó irányra nem tudok helyeselni, mert abban nem hiszek. Jónak csak akkor tekinthetek bármit, ha feltételezhetem róla, hogy nem feltétlenül jó.

Nehéz követni az ilyen komplikált fogalmazást. A szem lassan-lustán lefordul, visszatér.

Nincs most ideje új lapalapítgatásnak.

Álljon meg a menet! Nem új lap ez. Olyan időkben született, amikor évtizedeket fognak a napok.

A történelem hozta létre, az Igazság-tevő történelem.

Na igen, a történelem.

A Vásárhelyi-féle jóváhagyásnak nincs szukcessziója? Ő volt a kormány sajtófőnöke. Annak a kormánynak, amelyiknek maga is tagja volt. És mint ilyennek, megejtően jó véleménye volt a lapról.

Ki áll mögötte?

Én magam, változatlanul. Amint tudja, én csináltam egyszál magam, a saját felelősségemre. Én szeretném vállalni a felelősséget érte továbbra is.

Nem lehet maszek lap szocialista alapon.

Úgy tűnik, lehet. Legalábbis, ha a történelem akarja.

Történelem...

Valakinek fel kellene vállalni.

Engem pedig ne vállaljon fel többé senki. Ragaszkodom a felelősségemhez. Legalább a felelősségemhez ragaszkodom.

Azt hiszem, ez volt a végszavam. Ott, a parlamenti szobában. Meg odakint. Szabad emberként.

A történelem végszava is ez volt.

Kevéssel utána letartóztattak. És megkezdtem a saját bőrömön való megtapasztalását a Kádár-féle szocialista humanizmus minden elképzelhető — és el nem képzelhető — áldásának.

Nem, kedves Gizike, az amit Kádár a hruscsovi-sztálini iniciatíváknak engedelmeskedve vagy a saját iniciatíváinak a sztálini hruscsovizmus által támogatottan csinált — és tovább döcörgetett a brezsnyevi

tespedések sinein —, annak legalább annyira nics köze a szocializmushoz, mint az előtte való szocializmusnak, amit Rákosiék csináltak.

Nézze, én nem szeretem a hallomásból való dolgokat, eléggé megjártam mindennémű poklokat, hogy a magam dudása lehessek, azt mondjam, amit a saját szememmel láttam, saját bőrömön tapasztaltam. Ellepnek az élmények, amint megidézem őket, mint magánzárkáim poloskái leptek el fülledt nyári éjszakákon. (Rettenetes, mit kínlódik az ember tőlük, tehetetlenül, a menekülés leghalványabb jele nélkül, végül a teljes kimerültség siet segítségére, hogy aztán reggelre bedagadt szemét megnyitva, vörös lepedőt találjon maga alatt.)

Jól emlékszem, egészen jól — hogyan is lehetne ilyen emlékeket kimarni az ember tudatából — arra a hajnalra, amikor rámtörtek az egyesített forradalmi haderők: katonák, karhatalmisták és rendőrök közösben; az odakint, a ház előtt várakozó orosz rohamkocsikra is emlékszem. Ezek fedezték hosszú menetünket a Fő utcáig: hol volt a legyőzött Spartacus menete ilyen pompázatos?

Jól emlékszem, egészen jól az NKVD vendégszeretetére hazám börtönében és a tolmácsnő furcsán ejtett magyar szavaira, a lefordított jegyzőkönyvre, melyet formálisan ismét végig kellett „vallanom", most már magyarul, magyar kihallgatók fülére.

A hóhér tenyerére is emlékszem. Ahogy kedélyesen paskolja a nyakszirtemet. Aztán az akasztásvárás borzalmára. Amiben tudja, mi a legször-

nyűbb? Nem, nem maga az akasztófa, a hurok — hanem az értelmetlensége. Az az abszurditás, hogy még bűntudata sem lehet. A legenyhébb formában jelentkező sem. Hiszen akármint vizsgálja magát, képtelen rossz szándékra lelni magában. Soha nem ártott senkinek — legfeljebb ha kölyökkutya korában kisebb buta emberi torzsalkodásokban —, nem, embernek, állatnak sem. (Már kórosnak tűnhet, de be kell vallanom, még a poloskáimmal is szívesen kötöttem volna békét, hogy az előbbiekben elmondottakra utaljak, ha ők is hajlamosak lettek volna erre, annyira szakrális tiszteletem az élet iránt, és meggyőződéssel vallom ma is, egyedüli épkézláb programjaként a világnak az életvédelmet. Az állati élet védelmét is.)

Szóval, érti azt az állapotot, amikor a bűntudatától is megfosztják, amikor a rablógyilkosokat kezdi irigyelni. Irigyli tőlük a tudatot, hogy van miért bűnhődniük. Várniok az akasztófát.

Meghatározó élményként maradt bennem a minden magyarázat nélkül elmaradó akasztás állapota, az értetlenül tovább várakozás, a minden apró jelentéktelen moccanásra megrángó idegrendszer, az agy dobolása: a ,,mást-visznek-hála-Isten'' szégyenteljes megkönnyebbülése a görcsbe feszülő léleknek, a megint mást és megint más kivárása. Aztán a rituálé, melyet nem lát, de hall, érzékel minden porcikája. S ne higgye, hogy túloztam az elébb. Nem, nem túloztam. Élő tapasztalás nélkül hogyan lehetne ezt kigondolni is? Ezt a torz szörnyűséget. Igen a halálba menők közül sokan a szocializmust éltették. Többen, feltevésem szerint, így dugták fejüket a hurokba is. A szocializmus éltetése közben. (Nem humoros? Vicclapba kínáltam, ám annyira abszurd, hogy nekik sem kellett.)

Amint mondom, nem lát semmit. A tenyér szélességű ablakrés: Tenyérnyi mély-mély égdarab... — így indul egyik, ezekben az időkben írott versem —; szóval a tenyérnyi szélességű ablakrés az égre nyílik, a csendes-gyönyörű égre. A hangokat hallja odalentről és maga elé képzeli a hozzávalókat. Egyikmásik hangot meg is ismeri, hallja, ahogy hörgésbe fúl. És ez így megy hetenként kétszer, esetleg háromszor. Hajnalban arra ébred, hogy verik a keményfát, ékelnek.

És számol. Olykor hatig... Tutsek nevezetű embervarangyok futószalagos ítéletei után.

Ő volt az egyik legrettegettebb — nem, nem, ez a jelző, nincs összhangban vele, valami nemesvadat képzettársít az ember hozzá —, mondjuk inkább: leggonoszabb; igen, az egyik leggonoszabb halálbírája volt ennek a történelmünk-szégyene kornak. Fogadni lehetett rá: ha tíz vádlottja volt egy ügynek, a felét legalább halálra adta ítéletével. Azóta sem fér a fejembe: hogyan lehet ilyen hóhérlegényeket bírói pulpitusra szabadítani?

És ítéletet mondatni velük.

Ítéletet a valódi bűnösök torz elégedett grimaszától kísérten.

Vagy csak nem akarja azt mondani, hogy ezek a

nagyobbára huszonéves — számos esetben tizenéves — fiatalok voltak a felelősei mindannak, ami történt? Hogy ők sodorták veremszegélyre a szocializmust? Rajtuk kell elverni a port? Minden elképzelhető porait a világnak?

Ugye nem hiszi? Hát lehet ezt hinni? Lehet hinni, hogy akár annak a csakugyan szörnyű Köztársaság téri tragédiának azok voltak a valódi bűnösei, akiket akasztófára hurcolt a bosszúálló önkény?

Még csak azok sem, akik ténylegesen elkövették azokat a szörnyűségeket.

Az igazi bűnösök: akik előidézték, törvényszerűvé, mi több, természetessé tették. Akik gyűlölettel neveltek, óvtak, imádkoztak; akik a gyűlölettelgyanakvással tapasztották 30—40 éves jövőre tervezett, rendőrbakancsal könnyedén berúgható ajtajú típuspalotáink falát; akik beteges, hatalommániás tébolyukban olyan közállapotokat, olyan csupa fojtás, csupa gázmező — szikrát-ne-pattints atmoszférát teremtettek, melyben nem csak hogy megtörténhetett, ami megtörtént, hanem egyenesen meg kellett történnie. Mert szikra nélkül egyszerűen nem lehet élni. Az ember arra rendeltetett, hogy szikrázzon.

Ugye, látott már Maga, kedves Kutrucz Gizella, szikrás embereket? Hogyne látott volna, hiszen, úgy gondolom, maga is valami ilyesféle. Indulásaiban feltétlen ilyen volt. Jó hitű, gyönyörű, égre néző. Aki nem lapályra hiszi az embert, tekintet-lapító lapályra, mert tudja, hogy ezzel nemcsak az ember-

nek, hanem a maga ember-rangjának is ártana. Mi több, egyenesen megkérdőjelezné.

Mert az ember nem lapályra való. Az ember borzongatásra született, gyönyörűségre. Arra, hogy ne legyen társtalan, hogy legyen kihez szólnia és az értse a szavát. Ne bólogatással értse — ellenkezéssel akár, de értse. Legyen esélye szép tetteinek megértésére. Tudjon álmodni vele, nem feltétlenül azonos álmot, de álmot, aminek nagyjából azonos a kódrendszere, hogy együtt zokogjon vele az elviselhetetlen szépségtől vagy büszkeségtől; és együtt ordítson, ha a kilátástalan fájdalom megmarkolja a szívét.

Az ember emberi feladatra született, tudja. A kilátástalanság büszke elviselésére, vagy — derűsebb kivitelben, és ezek közé gondolom magamat, magát is — arra, hogy ne fogadja el a kilátástalanságot. Szikrázik tehát, ha impulzusok érik.

Tudja, kik szikráztak legjobban azokban a sokat citált időkben? A maga fajtájúak. A kommunisták. Azok, akik valamivel korábban jutottak el odáig, addig a felismerésig, ameddig Maga nagy-nagy késéssel — bár már évek óta kaparja különböző protestációk alatt szereplő neve kíváncsiságomat az ezeken szokatlan nominációval: nyugalmazott pártmunkás —, de végül is eljutott. A felismerésig, hogy olyan ügyhöz adták hitüket — mi több: a felelősségüket —, amihez az Al Caponék vagy a jobb fajta korzikai maffiózók sem adták volna. Mert öncélúan kegyetlen. Minden haszon nélkül való gyilkosság a gyilkosságért. Cezaromániás őrültek ügye, megkésett Claudiusoké.

És sokan nemcsak szikráztak, hanem égtek is. A szó legszorosabb értelmében égették magukat.

Láttam haláltusájukat. Ahogy abban a csodálatos feltámadásban temetkeztek. Mert nem hitték, hogy lehetséges még visszatérés. Mert bármerre néztek, vörösben úszott minden körülöttük. A vértől. A kommunisták által kiontott kommunista vértől. Attól is, ami ott, a Köztársaság téren az aszfaltra ömlött.

Nem fellengzős szavakat dobálok, asszonyom, nem literatúrát csinálok; az élő, máig elevenen ható benyomásaimat vetem papírra. Azt a vissza-visszatérő érzésemet, hogy sokan egyenesen keresték a halálukat. Menekültek maguk elől. A szégyenük elől. Hogy hagyták magukat belevinni abba a gyalázatba. *Angyal István* például, ez a megszállott-szédült, minden ízével a kommunista eszmékkel azonosuló tiszta ember. Ott rohant el mellettem, visszatarthatatlanul, hogy egy emelettel lejjebb belevesse magát a pufajkásokká átvedlett ávósok kezébe. *Gimes Miklós* felfelé tekintetében valami örök bűntudattal, önmarcangoló szégyenérzettel. Távoztakor mindig tele voltam aggódással. Ahogy néztem vaskos aktatáskát cipelő tömzsi, idegenben járó alakja után, az a kényszerképzetem támadt, hogy bármennyire fél a füttyöngő golyóktól, közibük vezeti magát szántszándékkal. Kommunista volt az a latintanár is, akit ott lőttek le előttünk és egyszerűen nem volt hajlandó tudomást venni arról, hogy ömlik a vére, ingcafatokkal próbáljuk elszorítani a combját,

hogy el ne vérezzen — csak hajtogatja egyre, mintegy delériumban: Édes fiaim, édes fiaim... Kommunista volt, igen. Nem *párttag,* ne értsen félre, bár amikor a mentők később hordágyra rakták, kibukott zsebéből piros tagsági könyve. És kommunista volt az a műegyetemi orosztanár is — Colosnak hívták magas termete okán —, aki hirtelen verbuválódott nemzetőrségünk parancsnoka lett és aki nyitott mellel rohant — szemem láttára nem egyszer — a golyóknak. Egyszerűen nem értettem: mitől nem éri egy sem. Pedig kereste őket, esküszöm magának, hogy kereste.

Mintha a golyózápor a tisztulások vizeit vizionálta volna számukra. Mintha a gyalázatot akarták volna lemosni magukról benne. Mintha öntudatlanul ezt mondogatták volna magukban egyre: Halni vagy tisztulni!

Látom magam előtt az arcokat és látom az elmosott arcú tömeget is, amint megfoghatatlanul és visszatarthatatlanul, fedetlen mellel rohan neki a halálnak. Az előbbiekben még birkacsorda-szolga tömeg: a megbecstelenített tömeg, a szolgaság legaljára alázott tömeg, most büszkén-vadultan, kegyetlenül-haragvóan, mindenért elégtételt venni akaróan rohan a halálnak.

Ha addig nem jutottam volna el a teljes felismerésig, akkor, ott, el kellett jutnom. Ahogy meggyőződésem szerint el kellett jutnia minden szándékában tiszta, becsületes embernek.

Idegennyelvű Központi Könyvtár SZEGED

A felismerésig, miszerint az emberek — embereink annyira túlnyomó többsége, hogy akár népet is mondhatnék, de nem akarok fellengzősködni — nem akarnak szocializmust. Pontosabban nem akarják azt a szocializmust, amit azok akarnak, akik nem akarnak szocializmust.

(Kicsit komplikáltnak tetszik a spontán fogalmazás, de másodszori olvasatra biztosan érthetővé válik és jól fedi a lényeget.)

Ott, akkor vált ketté a történelem. A jó szándékúak, akik az eszmében csakugyan valamiféle újkori embermegváltó lehetőséget láttak, a tiszták, az önzéseikben társaikat sem károsítani akarók, a gyermetegek — akik szeretnek karácsonykor gyertyát gyújtani, bár nem vallásosak —, a játékot kedvelők, a színekkel is szívesen játszók, a vén fa törzsére jótékony bőgésre visszajárók, az öleléseiket nem szégyellők, a „Ne ölj" parancsszavát megtartók, szóval a szentimentálisabbak, az emberszabásúak; akik addig is nehezen birkóztak a gondolattal, mert egész lényüktől idegen volt és csupán a „Legfőbb érték az ember" igézete tartotta őket és a nagy remény vagy nagy illúzió, ezt is, azt is mondhatom, az ígéret földjéről, a Kánaánról, ahol minden ember egyforma, és ahol mindennémű osztályok megtérülnek egyfajta, ám szigorúan demokratikus alapú osztályfölöttiségbe és az emberek, egyáltalán, elfelejtenek érdekkülönbségekkel élni, legyenek látók vagy vakok, jó lábúak vagy paralitikusak, szépek, csúnyák, irigyek és jószívűek, bölcsek és buták, mint

az üszkös föld stb. stb... a gyermetegek kategóriája egyszóval, melybe legrosszabb gyanúm szerint magam is tartozom, a barikád túlsó oldalára kerültek, a nép túlontúlnyomó tömege tehát, míg a maradék, az egérlyuk nélkül valók — hogy a magam terminológiájával éljek —, azok, akik kegyetlenségükben vagy a kegyetlenségeket elvtelen szervilitással végrehajtva olyan messze mentek, hogy onnan már nincs visszaút, a vért vérrel eltakarók, a szocializmust szocializmusért akarók, azaz a maguk hatalmát a maguk hatalmáért, akiknek a száján csorbán esik ki a szó is, hogy ember, mi több, eleve halottan és a halottszaporításban látják egyedüli és kizárólagos emberi programjukat, akik porosz junker mintára akarnak permanenciát adni, örök folytonosságot a harcnak, a félelemnek, a halál-dáridónak, igen ezek maradtak a barikád innenső oldalán.

És ezeknek adott diadalmat Kádár.

A forradalom elárulásával.

A szocializmust választva, a SZOCIALIZMUST, amit senki sem akar rajtuk kívül, az egérlyuk nélkülieken kívül, azokon kívül, akik önmagától, leglényegibb lényegétől is elidegenítették a szocializmust. Nevezetesen, hogy emberibb legyen, mint az előtte való társadalmak. Valamivel.

Az ember egy idő után rájön: nincsenek csodák. Sajnos, nincsenek. Egy természetes természeti láncolat része. Az élet része és az élet kívánalmainak kell engedelmeskednie. Ennyi az egész. Ennyire egyszerű.

És nem is vár csodákat többé.

És megpróbálja meggyőzni a nála ostobábbakat és sokkalta ostobábbakat erről, akik természetesen fenn kapaszkodnak a hatalomban. Mert hát hol is legyenek az ostobák? A hatalom természeténél fogva ostoba, és meggyőzhetetlen az ostobaságában. Megy a maga útján. (Mint ez a té, az útján téje műveletlen szájon, hasztalan szajkózzák a fonetikusok a magyar hangzás asszimilációs törvényeit, nem alakul át tyévé az atyaúristennek sem!)

Igen, a legnagyobb bűnei között is az a legnagyobb bűne Kádárnak, a kádári hatalomnak, hogy azoknak adott szukcessziót, diadalmat, akiknek bűnhődniük kellett volna és az ártatlanok kerültek az akasztófára, azok, akik tovább vihették volna az eszmét, hogy legalább azt a csipetet megmentsék belőle, ami még megmenthető.

Nagy Imre került az akasztófára. Ez a tiszta szívű kommunista — az előzményekről most ne beszéljünk, a módszerről, ahogy odakerült, és amiért a legsötétebb korzikai maffiózó is szégyellné magát —, az került az akasztófára, aki az egész kommunista élmezőnyből szinte egyedül volt képes elkerülni az embertelenség buktatóit, egyedül próbált emberrel, az ember javára összehozni brosúrát.

Ahogy akasztófára került mindenki — ugye azt tudja, hogy 1848—49, 1919, a II. világháború után együttvéve nem akasztottak fel annyi embert, mint szegény nyomorult-csodálatos '56-unk 10 napja után —, akasztófára került mindenki, aki az embert, a népet, a hazát választotta; a haza akaratát a párt akaratával szemben.

Mert a Párt akarata mindenek felett való.

Mert a Párt esze minden észen túlható.

Mert csak a Párt akaratával és eszével lehet diadalra jutni.

Na most, nézzen körül. Diadalra jutottunk. Megint egyszer diadalra. Ennél nagyobb diadalra már csak akkor juthatunk, ha nem csak kilóg a nadrágból a fenekünk, de nincs is rajta nadrág.

Most nekem visszamenőleg éljeneznem kéne?

Talán magamat éljenezhetném. Ha éljenzésre méltónak találnám értelmemnek-kultúrámnak azt a csipetjét, ami a dolgok ilyetén történő alakulásának felismeréséhez szükséges. Ahhoz, hogy szembenézzen az ember a banális igazsággal, miszerint a nép ellenére nem lehet felemelni a népet. Még gazdasági értelemben sem.

Talp alá nyomni lehet.

Ez, látja, a bocsáthatatlan. Ez a szörnyűség. Ahogy megtanították a világ legnagyobb természetességével, a létfenntartás, az átvészelés kényszerével, szégyenkezés és pír nélkül hazudni, lopni, csalni ezt a népet; letörték tartását, ahogy elhitették vele, hogy talp alá való: megalkuvásra, szolgaságra, fenéknyalásra; arra, hogy elvtelenül rábólogasson mindarra, amit helyette kitalálnak. Ez telik öntudatából, semmi más...

Tudja, szörnyűség volt hallgatni odabenn a hősök halálhörgését, várni a saját akasztását ártatlansága

egyértelmű tudatában, de — ha elhiszi ezt, ha nem — még szörnyűbb volt magányossága tudata, a felismerés, hogy eladták.

Hogy ifjú feleségét más hágja, az a legkevesebb, — hágják azt, aki hagyja hágni magát —, de hágják az eszményeit is. Azokat az eszményeket, amik nélkül nincs feltámadás, nincs újjászületés; hogy olyanokért hal meg, akik még a gyászszalagot sem tűzik ki magáért a gomblyukukba. Nem is gondolnak a halálára, az akasztófa éles hajnali hangjára — örülnek, hogy élnek. Hogy élhetnek. A Párt és legújabbkori vezére jóvoltából.

Konca a hatalomnak és konca a népnek. Bűnbakja ennek is, annak is.

Még halálának örömét is elveszik magától. Nem tud legalább azzal példát mutatni. Nem lesz, ami tartsa a fejét, amitől messzire, magasba nézzen. Önmagától kell önmagának büszkévé lennie.

Remélhetem, ugye, hogy megérti, miről beszélek, valami olyan szörnyűséges skizofréniáról, amitől már önmagára sem ismer az ember, nemhogy a népre.

Hányszor gondoltam ezekben a napokban Shaw darabjára, *Az ördög cimborájára*, gyönyörű záróképére. A rezesbandára, a kíváncsi-buta tömegre és a hősre, aki nem csak az ördög cimborája, de az enyém is. Ahogy marokra szorítva az életét, fellép az emelvényre. És mindenki szeme láttára dugja fejét a hurokba. Ha én játszattam volna ezt a zsiványt, még az alfelét is odadöntettem volna nekik.

Asszonyom, megvan a véleményem a Hatalomról és megvan a véleményem a Népről is. Egyéni tragédiám, hogy nem tudok leleményre-szolgálatomra méltóbbat kitalálni. És, ha már választanom kell — időszakosan feltörő ellenszenvemmel együtt —, mégiscsak a népet választom a hatalommal szemben.

Hogy miért?

Ördög tudja.

Talán, mert vágyaiban érzékelem, keresem, és így mindig büszke, szép. Az ember tetteihez iránytadó. Azt a kényszerképzetet kelti benne, hogy érdemes szolgálatára. Mi több: hogy csak ez a szolgálat ad értelmet életének. Egyenesen lelkesíti.

A hatalom — természetesen ha nem érzem mögötte a népet — nem lelkesít, nem ad irányt tetteimnek, hacsak nem ellenirányt, nem kelti bennem azt a benyomást, hogy érdemes szolgálatomra.

Na és persze, ami a lényeg: nem a néptől rossz a hatalom, hanem a hatalomtól rossz a nép. Az csinált belőle tudathasadásost, magára piszkítót; olyan idomtalan tömeget, melyet dróton rángathat, akár a Hősök terére, hogy hőseit szemen köpje, a szavazóurnákhoz, hogy önmagát köpje szemen és a kondérhoz, melyből csábos gulyásszag árad.

„Tanyád lehet, kocsit vehetsz és már fel sem akasztanak, ha kicsit másként szólsz!" — mondta egy Kádár-káder kiszabadulásom után joviálisan-kedvesen, de én már tudtam — és ahol tehettem, hangot is adtam ennek, ha nem is nagy haszonnal —, hogy nagyobbak a bajok, mint annakelőtte, mi-

kor még akasztottak a más szóért. Mert indul a rothadás odabent. A kisebb baj már, hogy eladósodik az ország.

A lelkek is eladósodnak.

Ma már, sajnos, múlt időben beszélhetünk erről.

Nézzen csak körül!

Keresse talán azt a bizonyos új típusú embert. A kommunista embert. Az önzetlent, a társadalmi tudatút, a közösségben közösségért gondolkodót. A munkához új módon hozzáállót. (Távol áll tőlem az éretlen élcelődés, ám a közismert viccet csak el kell sütnöm itt: legfeljebb olyat talál, aki másként áll ugyan hozzá, — mármint a munkához — de csak azért, hogy más is hozzáférjen.) Tudja, hogy töredéke produktivitásban az itteni munka a nyugatinak? Elképedtem, amikor egy közgazdász barátomtól megtudtam ezt.

De hát kinek-minek a munka?

És egyáltalán, kinek a hazája ma már ez a haza?

Annak a — bőségesen számolva — néhány százezer pártkiváltságosnak és hozzácsapodó őrszemélyzetnek, akik viszont eleve sem tekintették hazájuknak a hazát. Legfeljebb kitartójuknak. És akik közül nemigen dolgozik néhányszáz. Pontosabban: nem végez munkát. Produktív munkát. Hacsak a pártmanipulációt nem tartjuk annak.

Ők képviselik az osztályt. Az Új Osztályt. A világtörténelem talán legkonokabb osztályát. A funkcionárius osztályt. Szinte egyedüli feladatuk, hogy megvédjék a szocializmust minden ellenséges erővel

szemben, beleszámítva magát a népet, ha ellenérzéssel lépne fel. A szocializmust, azaz a maguk hatalmát.

Ezért az osztályért dől, szakad minden.

Ők az olykor tévelygő, hibázó, ám az egyedül elképzelhető és egyedül üdvözítő szocializmus.

Annyira abszurd a képlet, hogy már szinte humoros és az ember szívesen nevetne rajta, ha nem hasítana szívére gonoszan és engesztelődést nem engedően a tudat, hogy ezért a képtelenségért, ezért a sehova-nem-jutottunk, visszamehetünk-az-indulásig állapotért emberek százait végezték ki, ezreit börtönözték be, tízezreit hurcolták meg és millióit alázták mélyen emberszintjük alá.

Nevetnék és megbocsátanék — megbocsátásra-békére soha nem volt készségesebb ember nálam —, de már nem tudok. Egyszerűen nem hiszem, hogy jogom lenne hozzá. Elkötelezett vagyok a föld alattiakkal.

Szép fogalmazás, ugye? Szomorúan szép. Nagyon sokan vagyunk már a föld alatt ahhoz, hogy mi, föld felettiek, megbocsáthassunk.

Nem vért kiáltok, nehogy félreértsen, nem az akasztófákat akarom kimozdítani ismét nyugalmi állapotukból. Őrizzenek meg ettől minden istenek! Nem, nem, a megtorlásnak ezt a módszerét én még a legfékevesztettebb indulataimban sem tudom elképzelni. Ez számomra legfeljebb csak akkor lenne járható út, ha életért életet kaphatnék, ha megválthatnám az ártatlanokat vele.

Erre azonban nincs lehetőség.

Az ártatlanokat majd kihantolja egy kor — mert kihantolja, ebben biztos lehet, és szép, lelkes követ emel föléjük — és szívében, nemes, bátor tetteiben viszi majd tovább őket és élőbbé válnak, mintha élnének. És talán hatóbbá is.

Tudja, hányszor elgondolkodtam már ezen? Tudja, hányszor elmondtam magamnak keseredésemmel vagy dacommal, többször nyilvánosan is, a jelenlévők értetlenségére és megrökönyödésére, hogy nagy hiba volt életben hagyni engem, leszedni nyakamról a hurkot?

Sokat nyertem volna én is, a társadalom is. Én azért, mert nem kellett volna tovább viselnem ezt a tenger ökörséget, a társadalom meg azért, mert a föld alól erősebbek az érvek: a rossz ellen is és javára a jónak.

Szóval, nem akarom én vérét senkinek, kedves Kutrucz Gizike, nekem elegendő annyi, ahogy ezt soraim elején elmondtam, hogy őszintén szembenézzen a múltjával az, akinek ez a szembenézés kötelessége, és amennyiben bűnös, vállalja a rá emberjogon kiróható büntetést. Ami nagy lehet, ám bármilyen nagy, kicsi, kevés akárcsak *egy* ártatlan életért. Hogy többekről, százakról ne is beszéljünk.

De ezt mindenképpen várom. Ha nem tenném, eladnám az életet végképp a Gonosznak. A huliganizmusnak és a maffiózitásnak, a brosúrák borzalmának, itt, de nem csak itt, hanem mindenütt a világon, ahol uralmat nyerhet az erőszak a hatalom

fedezetében ahol eszme-őrültek késelhetnek, mérgezhetnek, robbanthatnak; ahol eszelősök téríthetnek el gépeket, anyákkal és gyerekekkel a fedélzetükön; ahol falak dőlnek és falvak, mert a megalomániák dáridója tombol; ahol haramiák dévajkodnak és emelkednek trónusokra valamilyen hit, eszme, osztály képviseletében, melyre nem kérte fel soha senki őket, legkevésbé azok, akiket képviselnek.

Ahol a terror polgárjogon művelhető.

Erkölcsi parancsra.

Nagyon egytagú lendület hozott idáig, kedves Kutrucz Gizike, nem tudom, helyén van-e minden ebben a levélben vagy episztolában vagy akármiben. Ha helyén van, ha nincs, nagyon kikívánkozott belőlem. Rettenetes, ahogy én lecsaptam magára, a rég várt lehetőségre. A lehetőségre annak, hogy elmondjam mindezt valakinek, aki meghallgatja, ha már arra nem is számíthatok, hogy nagyobb nyilvánosságra talál. (Köszönöm — időközben befutott hozzám üzenete —, hogy levelem publikálásához is hozzájárul.)

Meg aztán, tudja, a hullagyalázás sem volt soha ínyemre. Mindenkor igyekeztem előre elmondani mindazt, amit egyesek — és igen szépszámúak ezek az egyesek — utólag szoktak elmondani. Az utólag pedig rövidesen bekövetkezik minden manipulációk — és újra csak manipulációk —, áthidalási kísérletezgetések ellenére. Nem nehéz megmondani, hogy nem fognak sikerülni ezek az áthidalási kísérletezge-

tések. A bűnöket lehet leplezni egy ideig, nyújtani, ha természetüknél fogva nyúlósak, ám áthidalni, azaz kiiktatni a folytonosságból nem lehet. A bűnökkel szembe kell nézni és le kell számolni. Csak így képzelhető el valamilyen fajta folytonosság. De hiszen ezt Maga legalább olyan jól tudja, mint én. Mindenki tudja, aki valamennyire érez népet és időt. Csak a hatalom lehet olyan vak és ostoba, hogy ne tudja, vagy úgy tegyen, mintha nem tudná ezt.

Ami jót csinált Kádár gulyás-szocializmusában, azt attól az árnyéktól csinálta, ami 1956-ból arra rávetült. És ez az árnyék kellene, hogy figyelmeztesse ma is mindazokat, akik csak úgy tudnak elképzelni szabad társadalmat, ha csőre töltött a fegyver és az ő kezükben van. El kell hinniök végre megadóan, hogy a többséggel szemben nem lehet többségi akaratot képviselni, védelmezni. Csak a fegyvereik nevében beszélhetnek tehát, és nem a nép nevében. Ez a beszéd pedig elavult beszéd, rossz beszéd. Cuius regio, eius religio. Már Moszkva sem érti ezt a nyelvet.

Hálás vagyok Magának, hogy így kibeszélhettem magam. Ha már beleakadtam a latinba, hadd zárjak is latinnal: Dixi, et salvavi animam meam. Kicsit megkönnyebbültem. Köszönöm, kedves Kutrucz Gizike, nagyon köszönöm.

A 124510

Kis Ujság Könyvek

Kiadja a Press-Art Kft.
Felelős vezető: Székely Iván ügyvezető
89-5/sz. Gyál
Felelős vezető: Tóth Antal

Obersovszky Gyula nevét évtizedekig kiejteni is tilalmas volt. A szabad szó szellemét idézte egy szabad szólásától megfosztott társadalomban. Az első volt, aki 1956-ban új, szabad hangú sajtóorgánumot indított útjára a felkelt nép nevében. Tevékenységéért kötél általi halálra ítélték és csak a nemzetközi tiltakozás mentette meg az életét.

Illetlenül nagy késedelemmel, de talán még mindig nem későn közöljük PIROS LEVELEK című ciklusának két darabját. Egy egészen sajátos szemlélettel találkozhat bennük az olvasó és valami olyan tisztasággal, ami már szinte anakronisztikus agyonmanipulált, piszkolt világunkban.

62,-Ft

A 124 510

OBERSOVSZKY GYULA

Piros levelek

KISUJSÁG KÖNYVEK